

Οδηγίες και θεωρία για τις σχολικές εργασίες ανάλυσης λογοτεχνικών κειμένων

Χωρισμός ενότητων

Χωρίζουμε ενότητες:

- Όταν συμβαίνει ένα νέο γεγονός
- Όταν αλλάζει ο χρόνος
- Όταν αλλάζει ο χώρος-τόπος
- Όταν αλλάζουν τα πρόσωπα
- Όταν υπάρχει έντονη αντίθεση, ανατροπή ή αιφνιδιασμός στην πλοκή της ιστορίας
- Όταν η αφήγηση περνά από κάτι γενικό σε κάτι πιο συγκεκριμένο
- Όταν υπάρχει κάποιο κενό διάστημα μεταξύ των παραγράφων από τον ίδιο τον συγγραφέα

Πλαγιότιτλοι μιας ενότητας

Εντοπίζουμε στις παραγράφους της ενότητας τις λέξεις-κλειδιά που μπορούν να αποδώσουν σύντομα το περιεχόμενό της. Αν χρειαστεί, κάνουμε αλλαγές σε αυτές τις λέξεις ή προσθέτουμε δικές μας, ώστε να βγει ένας σύντομος και κατανοητός τίτλος που να αποδίδει το νόημα της ενότητας.

Περίληψη

Διαβάζουμε προσεκτικά το κείμενο μία ή και περισσότερες φορές.

Εντοπίζουμε το κεντρικό θέμα του.

Χωρίζουμε σε ενότητες το κείμενο και δίνουμε πλαγιότιτλους.

Εντοπίζουμε σε κάθε παράγραφο τις σημαντικότερες λέξεις ή φράσεις, που αποδίδουν το περιεχόμενό της, χωρίς υπερβολικές λεπτομέρειες.

Αρχίζουμε την περίληψη με αναφορά στο κεντρικό θέμα του κειμένου.

Παρουσιάζουμε στη συνέχεια κατά σειρά το περιεχόμενο του κειμένου, ενώνοντας τους πλαγιότιτλους και τις σημαντικότερες λέξεις της κάθε παραγράφου με τις κατάλληλες συνδετικές λέξεις-φράσεις και με τα κατάλληλα ρήματα.

Νόημα

Ακολουθούμε τον ίδιο τρόπο μελέτης του κειμένου, όπως στην περίληψη, αλλά προσπαθούμε να καταγράψουμε στο τέλος ποιον σκοπό έχει αυτό το κείμενο, τι θέλει να επιτύχει ή να προβάλλει ή να «πει».

Γράφουμε ποιο είναι το κεντρικό θέμα του κειμένου και παρουσιάζουμε σε γενικές γραμμές τις ιδέες που προβάλλει, καθώς και τα μηνύματα ή τα διδάγματα που αποκομίζει ο αναγνώστης από αυτό.

Χαρακτηρισμός προσώπων (ήθος)

Παρουσιάζουμε αναλυτικά με την χρήση των κατάλληλων επιθέτων τον χαρακτήρα ενός προσώπου με βάση τα παρακάτω στοιχεία που υπάρχουν στο κείμενο (τεκμηρίωση του χαρακτηρισμού):

- Τα λόγια του
- Τις πράξεις του, την συμπεριφορά του και τις σχέσεις του με τα άλλα πρόσωπα
- Τα λόγια των άλλων προσώπων γι' αυτό
- Τα άμεσα ή έμμεσα λόγια (σχόλια) του αφηγητή γι' αυτό το πρόσωπο

Προσοχή: ο χαρακτηρισμός αφορά τα μόνιμα και σταθερά χαρακτηριστικά ενός ανθρώπου, και όχι κάποιες πρόσκαιρες συναισθηματικές ή ψυχολογικές αντιδράσεις. Π.χ. δεν χαρακτηρίζω κάποιον λυπημένο (η λύπη είναι πρόσκαιρο συναίσθημα, όχι μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα).

Αφηγηματικοί τρόποι

Βρίσκουμε πώς παρουσιάζεται το περιεχόμενο του κειμένου και οι τρόποι είναι οι εξής:

- Αφήγηση/Διήγηση (ο αφηγητής παρουσιάζει σε α΄ ή γ΄ πρόσωπο τα γεγονότα και μεταφέρει τις σκέψεις ή τα λόγια των προσώπων σε πλάγιο λόγο)
- Διάλογος (μιλούν μεταξύ τους τα ίδια τα πρόσωπα σε ευθύ λόγο → α΄ πρόσωπο)
- Μονόλογος (μιλά μόνο του ένα πρόσωπο σε ευθύ λόγο → α΄ πρόσωπο)

Προσοχή: Συνήθως σε ένα κείμενο υπάρχουν και τα τρία.

Σχήματα λόγου

Βρίσκουμε τα μέσα με τα οποία ο συγγραφέας/ο ποιητής διαμορφώνει τον λόγο του, ώστε να κάνει πιο όμορφο, καλαίσθητο, καλλιτεχνικό και προσεγμένο το κείμενό του. Τα βασικότερα σχήματα λόγου είναι τα εξής:

Ως προς την σημασία των λέξεων

- Μεταφορά (λέγεται κάτι που δεν συμβαίνει πραγματικά, π.χ. «ράγισε η καρδιά μου από τον φόβο»)
- Παρομοίωση (παρουσιάζεται κάτι ως παρόμοιο ή ίδιο με κάτι άλλο, π.χ. «έτρεχε σαν τον άνεμο»)
- Προσωποποίηση (παρουσιάζεται κάτι άψυχο ή έμψυχο να έχει ανθρώπινες ιδιότητες, π.χ. «ο ήλιος χάιδευε με τις ακτίνες του τα βουνά»)
- Ειρωνεία (όταν κάτι κακό παρουσιάζεται αντίθετα ως θετικό, π.χ. «Μπράβο, τα κατάφερες να με νευριάσεις!»)
- Υπερβολή (όταν κάτι παρουσιάζεται ολοφάνερα μεγαλύτερο απ' ό,τι είναι)
- Κλιμάκωση (όταν ο λόγος αποκτά όλο και πιο έντονη σημασία ή βαρύτητα, π.χ. «Τα πήγες πολύ καλά, υπέροχα, τέλεια, άψογα!»)
- Λιτότητα (όταν κάτι αποδίδεται αρνητικά με το αντίθετό του, π.χ. «Δεν τα πήγες άσχημα» → «Τα πήγες καλά»)
- Οξύμωρο (όταν βρίσκονται δίπλα δύο λέξεις που είναι λογικά-νοηματικά αντίθετες, π.χ. «Σκοτεινό φως»)
- Πλεονασμός (όταν ένα νόημα αποδίδεται με περισσότερες λέξεις ίδιας σημασίας, π.χ. «Να μην το ξανακάνεις πάλι»).

Ως προς την συχνότητα (παρουσία ή απουσία των λέξεων)

- Επανάληψη

- Πολυσύνδετο (παρουσία πολλών συνδέσμων)
- Ασύνδετο (απουσία συνδέσμων)
- Αναδίπλωση (η δεύτερη πρόταση αρχίζει με την τελευταία της πρώτης, π.χ. «Έριξε χιόνι! Χιόνι πολύ!»)
- Κύκλος (όταν μία φράση ή πρόταση αρχίζει και τελειώνει με την ίδια λέξη, π.χ. «Άσχημα τα πράγματα, πολύ άσχημα!»)
- Αποσιώπηση (όταν σταματά την φράση του ο αφηγητής ή ένα πρόσωπο, π.χ. «Θα ήθελα να σου πω...»)

Ως προς την σειρά των λέξεων

- Υπερβατό (όταν παρεμβάλλονται λέξεις ανάμεσα σε δύο άλλες λέξεις που κανονικά θα έπρεπε να είναι δίπλα, π.χ. «Μη μου πεις πως από έναν τα άκουσες αυτά άνθρωπο» → αντί «τα άκουσες αυτά από έναν άνθρωπο»)
- Χιαστό (όταν ένα ζευγάρι λέξεων επαναλαμβάνεται αλλά με αντίθετη σειρά, π.χ. «Οι ηλικιωμένοι πρέπει να σέβονται τους νέους και οι νέοι τους ηλικιωμένους»)
- Πρόληψη (όταν μία λέξη γράφεται πριν από την πρόταση στην οποία κανονικά ανήκει, π.χ. «Σας γνωρίζω ποιοι είστε»).
- Πρωθύστερο (όταν κάτι που έρχεται δεύτερο κατά σειρά παρουσιάζεται ως πρώτο, π.χ. «Μ' ένα καημό σ' ανέθρεψα, μ' ένα καημό σ' εγέννησα»).

Αφηγηματικές τεχνικές

Βρίσκουμε τους τρόπους με τους οποίους ο αφηγητής «παίζει» με τον χρόνο ή με τη σειρά της ιστορίας. Οι σημαντικότερες από αυτές τις τεχνικές είναι οι εξής:

- Προοικονομία (προετοιμασία/προειδοποίηση/προϊδεασμός για όσα ακολουθούν)
- Αναδρομή (επιστροφή σε ένα σημείο του παρελθόντος)
- Επιτάχυνση (γρήγορη κίνηση της πλοκής)
- Επιβράδυνση (καθυστέρηση στην πλοκή)
- Εγκιβωτισμός (παρεμβολή μιας άλλης ιστορίας μέσα στην κύρια ιστορία)
- Τεχνική in medias res (όταν δεν ξεκινά η αφήγηση από την αρχή των γεγονότων, αλλά από κάποιο σημείο στη μέση ή αργότερα, π.χ. αυτό που συμβαίνει στην *Οδύσσεια* του Ομήρου).